

Fyziologie buněčných systémů

Lipidy a onemocnění (možnosti modulace I)

A. Kozubík

Biofyzikální ústav AVČR, v.v.i., (*Oddělení cytokinetiky*)
Ústav experimentální biologie, PŘF MU
(*Oddělení fyziologie a imunologie živočichů*)
Brno

„Úloha lipidů ve fyziologii a patofyziologii buněk“

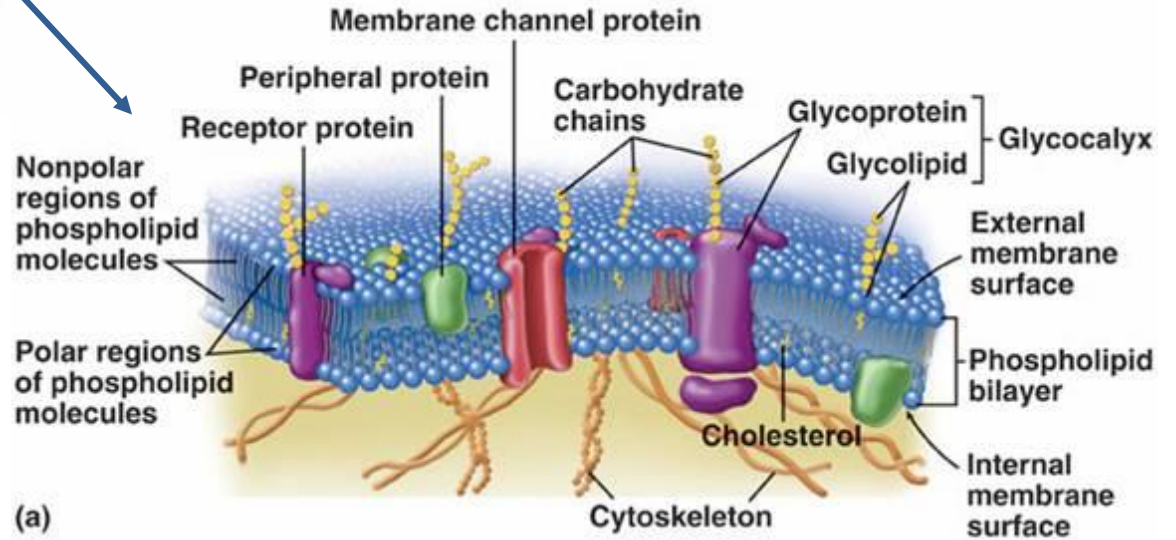
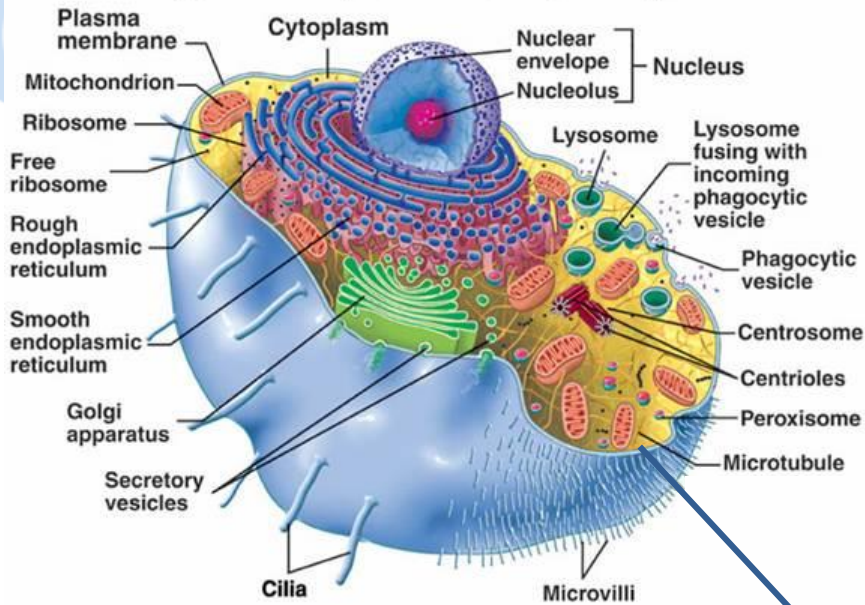
STRUKTURNÍ (funkční)
ÚLOHA **FOSFOLIPIDŮ**
V BUŇKÁCH

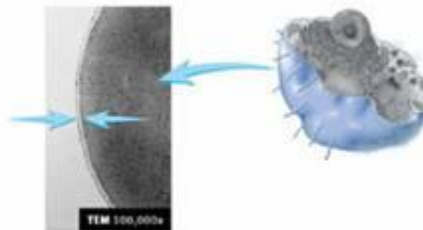
MEMBRÁNOVÉ
SYSTÉMY
a buněčné
kompartmenty

protientropické
důsledky

(a)

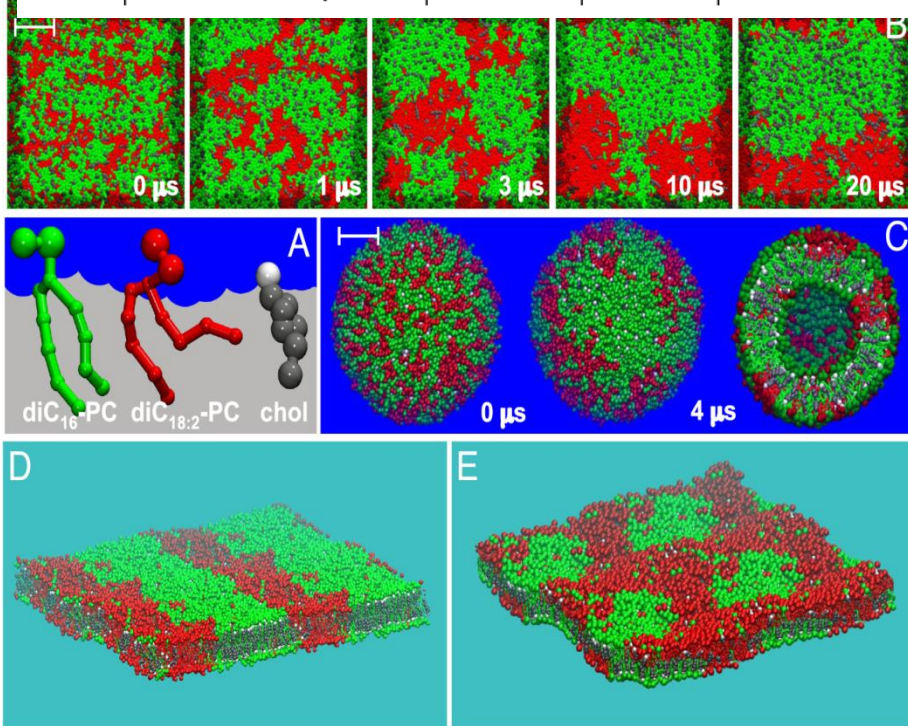

(b)

Dynamický charakter biologických membrán (model)

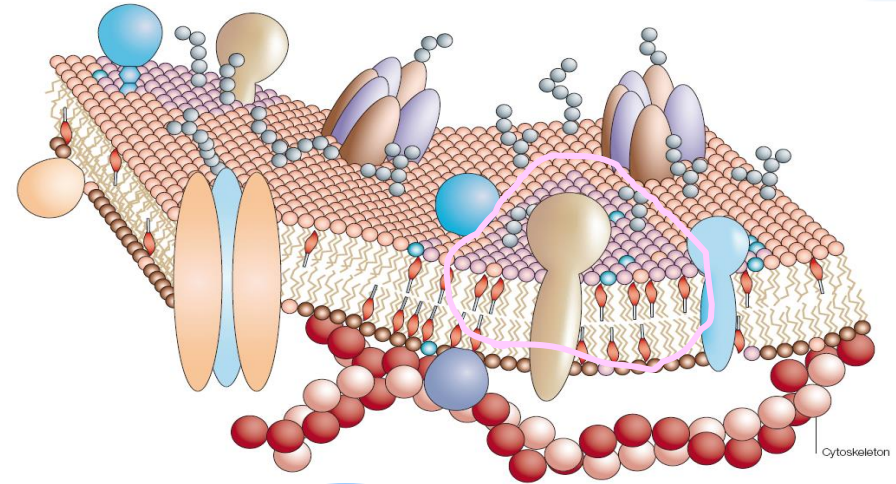
PNAS | November 11, 2008 | vol. 105 | no. 45 | 17367–17372

PC - fosfatidylcholin
 diC 16 – k. palmitová
 diC 18:2 – k. linoleová
 chol - cholesterol

Červená – nenasycené lipidy
 Zelená - nasycené lipidy

A - planární rozložení
 C - liposom

Zajištění většiny biologických funkcí se neobejde bez unikátních interakcí lipidových komponent jako jsou VNMK s dalšími biologicky významnými molekulami.

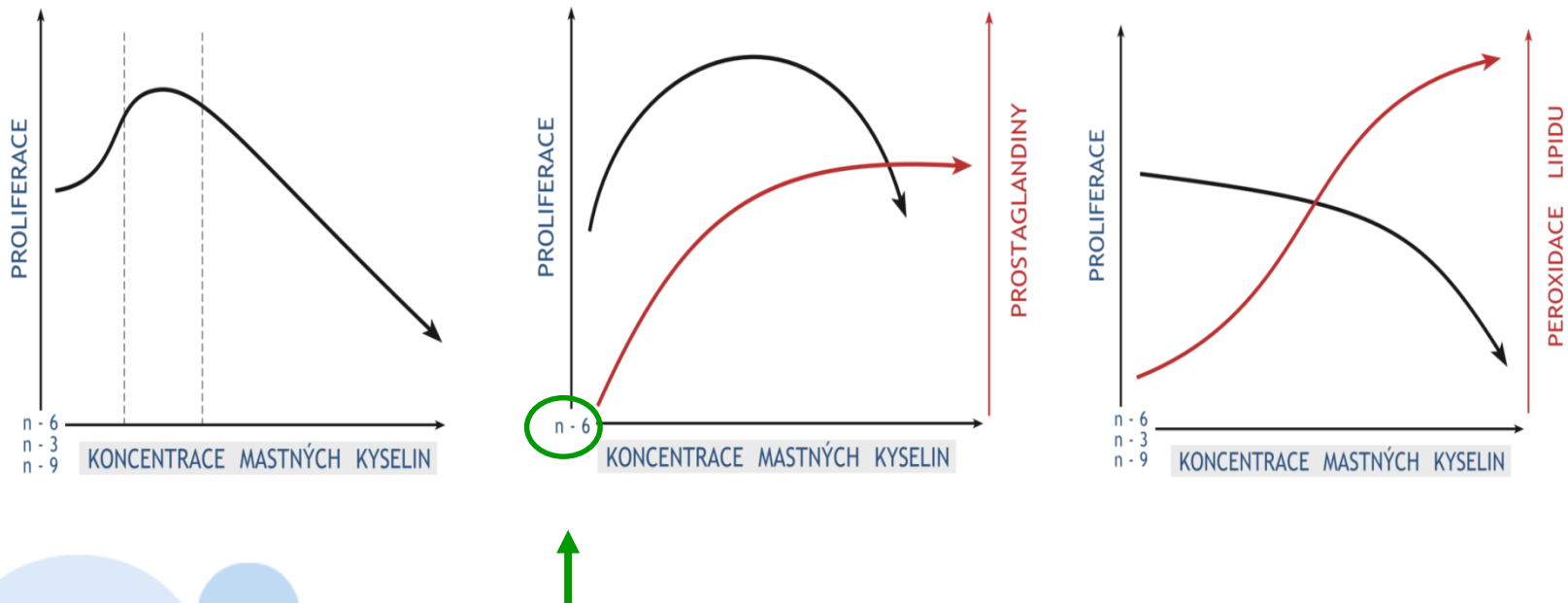
VNMK jsou součástí lipidových raftů:
 membránových mikrodomén obohacených o glykosfingolipidy a cholesterol

Jejich modulace mohou významně měnit intenzitu a také směr signálové transdukce

Pietzsch J et al., Nature Reviews, October 2004

VLIV KONCENTRACE NENASYCENÝCH MASTNÝCH KYSELIN NA PROLIFERACI NÁDOROVÝCH (leukemických) BUNĚK (shrnutí do r. 1985)

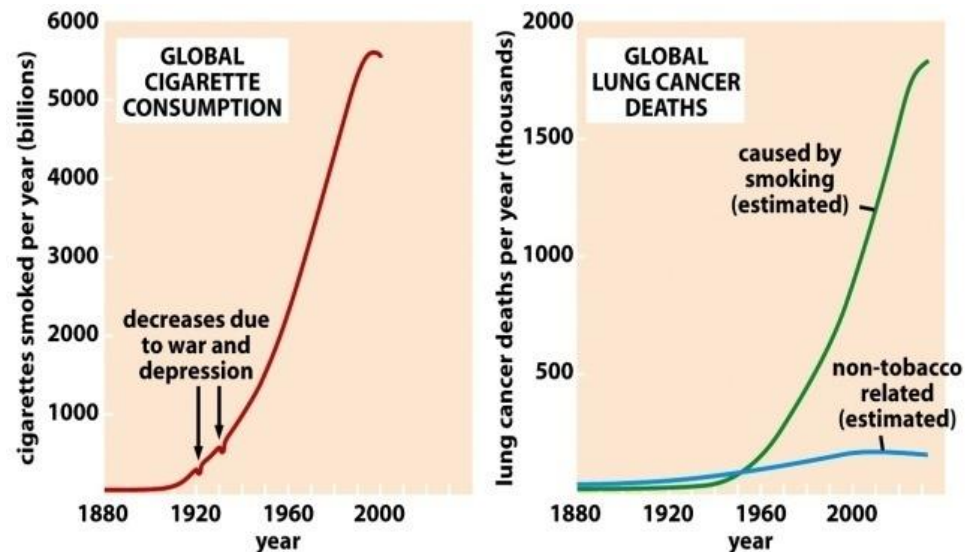
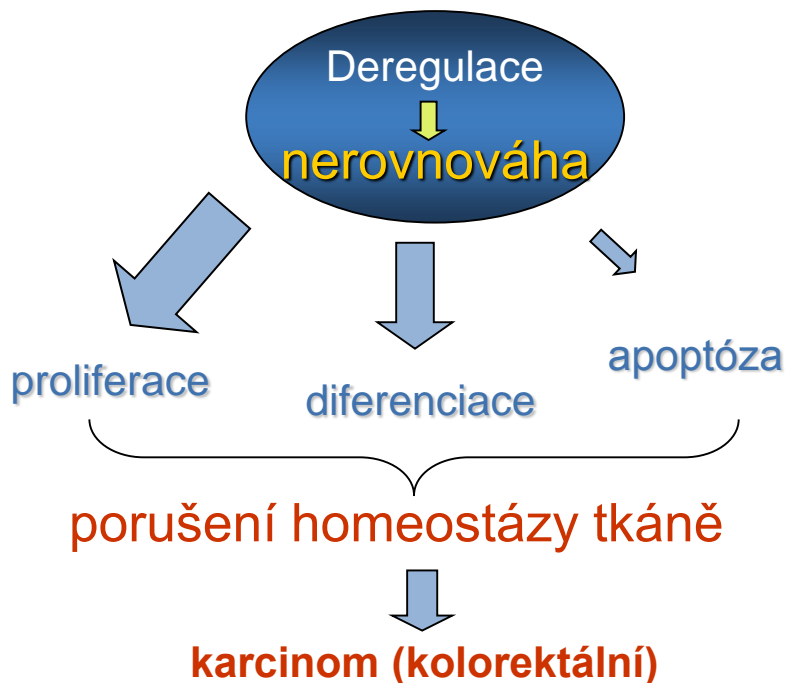
(„FATTY ACID PARADOXES“)

D. G. Cornwell and N. Morisaki, Free Radicals in Biology. Vol.6, 1984

Rakovina tlustého střeva

Druhým nejčastějším nádorem u mužů hned po nádoru plic a u žen po nádoru prsu
ČR – alarmující růst

jednoznačná korelace

Cíl – obnova původního stavu

rozvoj nádorů kolonu - vlivy genetické

- vlivy zevního prostředí (životní styl, genotoxická činidla
a negenotoxické promotory)

??

(VNMK ??)

Zvýšený příjem tuků = rizikový faktor pro vznik nádorů

ALE

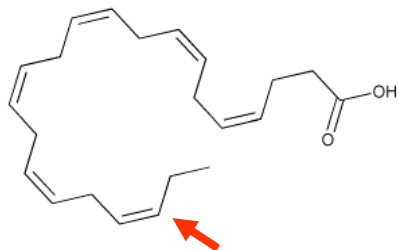
důležité nejen **množství**, zejména **složení tuků**

TUKY NEJSOU POUZE ZDROJ ENERGIE !!!

➔ významný vliv na fyziologické funkce organismu

Esenciální vysoce nenasycené mastné kyseliny (VNMK)

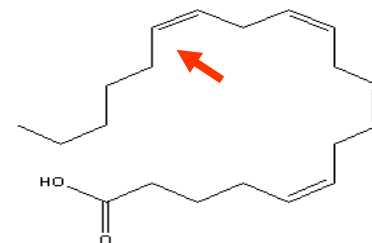
n-3 = ω 3 (α -linolenová k.)

**DHA
(22:6)**

zdroj: rostlinné oleje
(lněný, řepkový, sojový)
rybí olej, fytoplankton

n-6 = ω 6 (linoleová k.)

**AA
(20:4)**

zdroj: rostlinné oleje
(slunečnicový, pupalkový,
kukuřičný) živočišné tuky

**nyní 1:14
(1:4)**

Příčina řady onemocnění

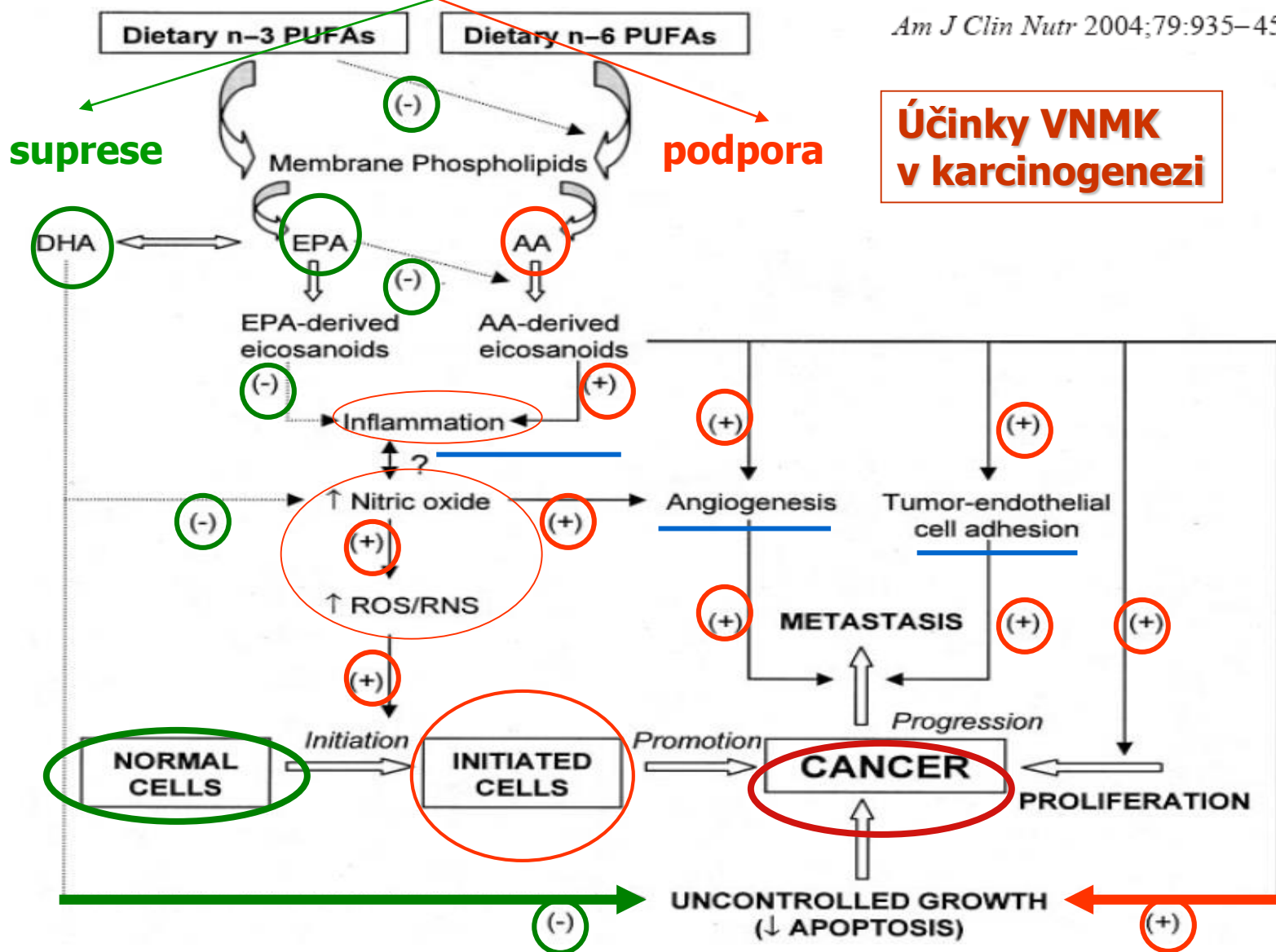

Mechanismy účinků ω -3 a ω -6 VNMK

Protichůdné působení

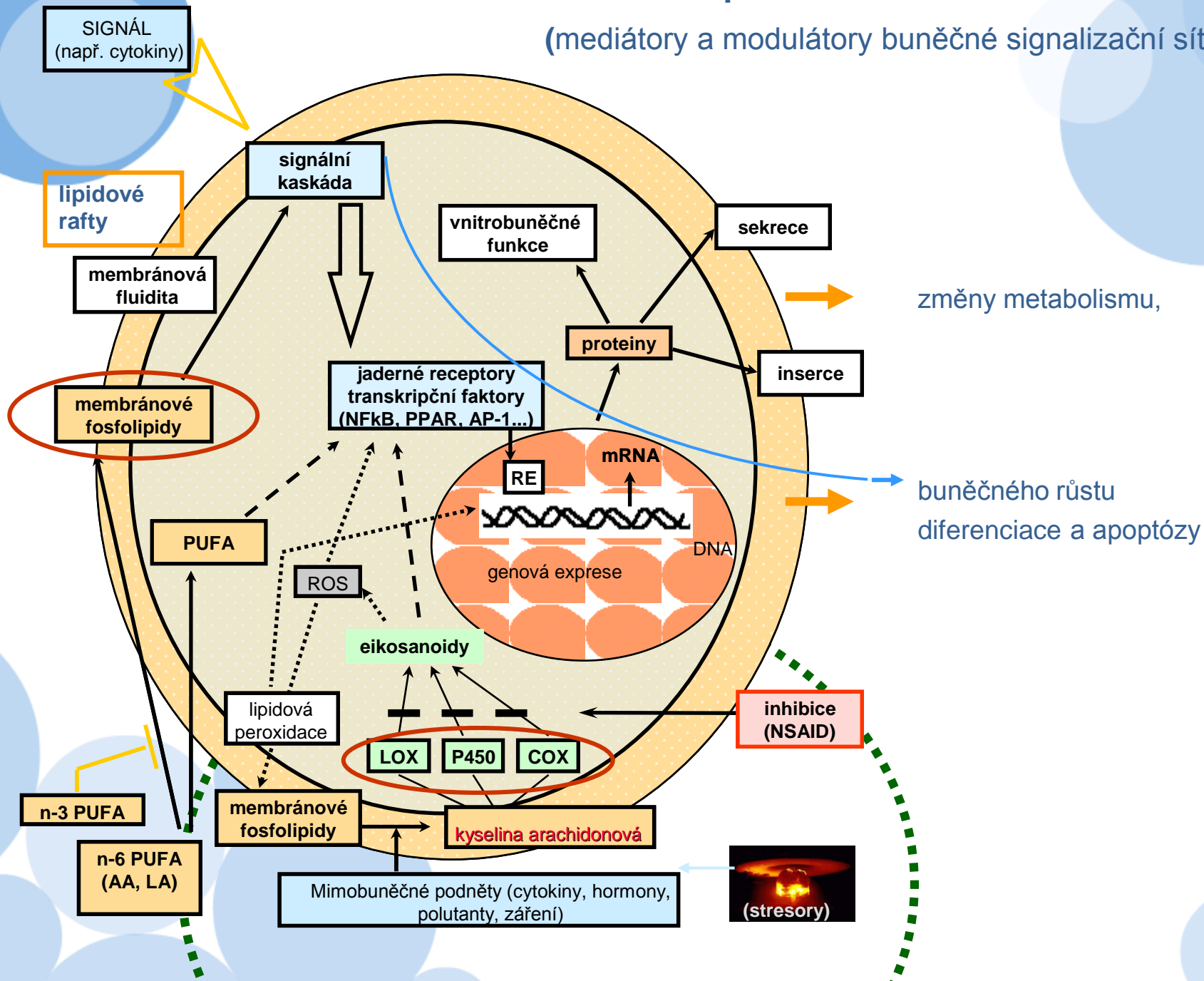
Am J Clin Nutr 2004;79:935-45.

Prostor pro NSAIDs

MOLEKULÁRNÍ MECHANISMY působení ω -3 a ω -6 VNMK

(mediátory a modulátory buněčné signalizační sítě)

Dílčí závěry I.

Lipidy patří mezi hlavní složky výživy.

Jsou nejen významným zdrojem energie, ale kromě DNA, bílkovin a cukrů představují i jedny z hlavních stavebních kamenů buněk.

Významné je nejen jejich množství a kvalita v potravě, ale i frekvence příjmu.

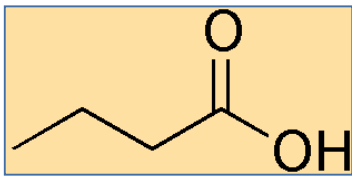
Změny výživového schématu mají zásadní vliv na odolnost organismu a rozvoj závažných onemocnění.

Dílčí závěry II.

Kromě strukturní úlohy je podstatná i řada jejich funkčních vlastností.

Změny spektra mastných kyselin (MK) v membránových strukturách mají dopad na *membránovou fluiditu a další fyzikálně-chemické vlastnosti* a tím **na interakce receptorů s jejich ligandy a další membránou zprostředkované buněčné funkce.**

MK/VNMK tak hrají důležitou úlohu v přenosu signálů z extracel. prostoru a fungují jako intra- i intercelulární mediátory a modulátory buněčné signalizační sítě.

Přechod adenom x karcinom

Vláknina

Inhibiční účinky butyrátu

Buněčné linie

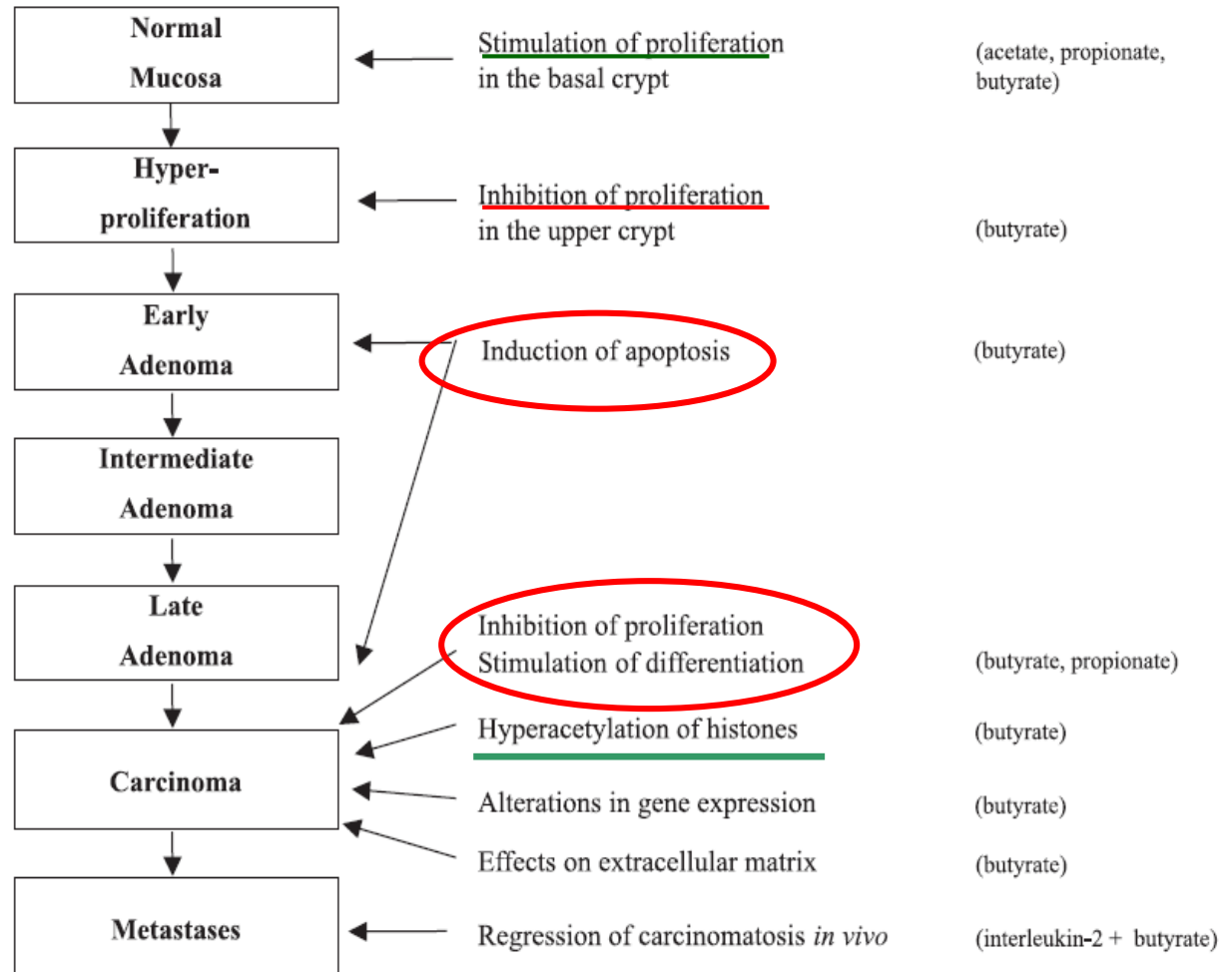
fetální colon
FHC

adenomy
AA/C1
RG/C2

adenocarcinomy
HT-29
HCT116

lymf.
metastáza
SW-620

**Carcinogenní
potenciál**

VYUŽITÍ ω -3 PUFA

PREVENCE

Epidemiologické studie – snížená

- ↓ incidence nádorů (kolonu) v populacích konzumujících velké množství ω -3 VNMK z mořské stravy

Experimentální studie

- ↓ • ω -3 VNMK inhibují karcinogeny-indukovanou karcinogenezi
- ↓ • redukují růst transplantovaných nádorů u laboratorních zvířat
- ↓ • snižují proliferaci a indukují apoptózu u nádorových buněk kolonu *in vitro*.

Klinické studie – EPA a DHA

- ↓ inhibují proliferaci epiteliálních buněk kolonu u pacientů s adenomy a vysokým rizikem nádorového onemocnění

TERAPIE

Při chirurgických zákrocích

předoperační perorální nebo pooperační enterální či parenterální dieta s ω -3 VNMK zlepšuje ↑ postoperační zánětlivou a imunitní odpověď a snižuje infekci.

Dieta s ω -3 VNMK zlepšuje ↑ nádorovou kachexii a kvalitu života

Kombinace se standartní terapií

(chemoterapie, záření)

- dieta s ω -3 VNMK netoxický způsob zvýšení účinků terapie
- samotné použití ω -3 VNMK užitečný přístup, jestliže je vyloučena toxická standartní terapie.

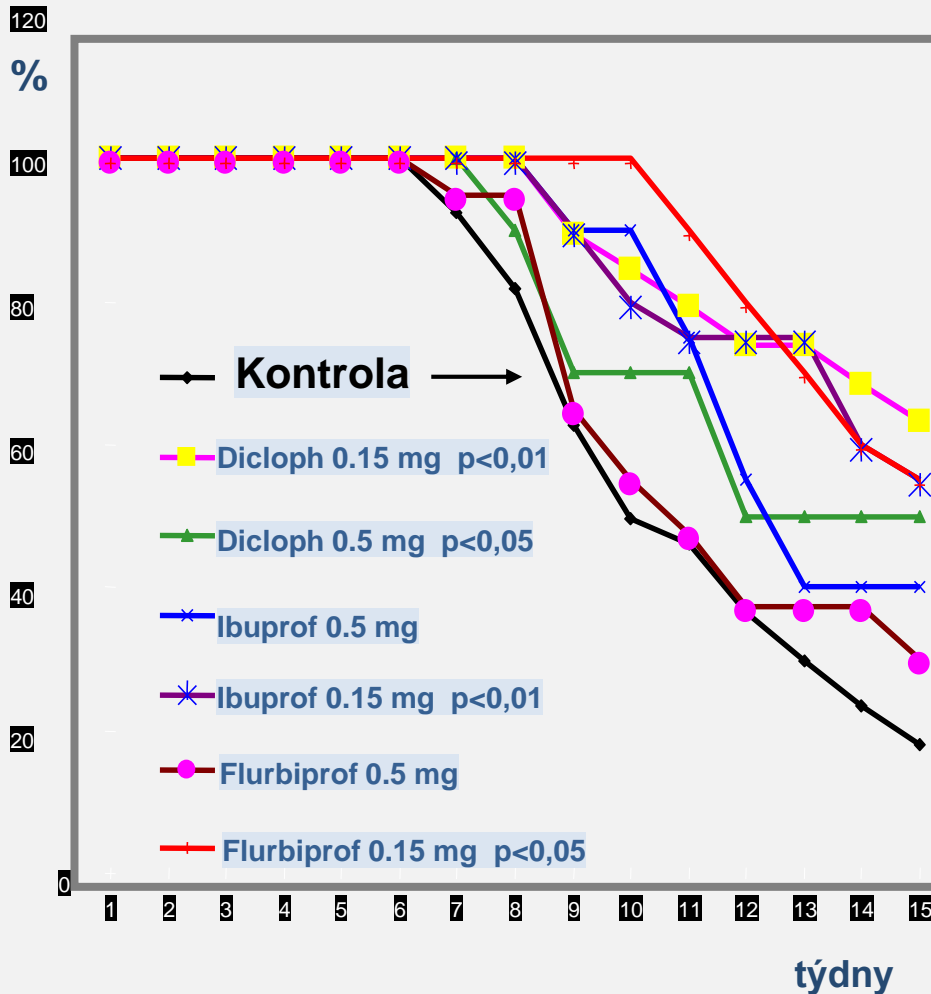
The slide features decorative blue circles in the corners: a single circle in the top-left, a cluster of overlapping circles in the top-right, a cluster of overlapping circles in the bottom-left, and a single circle in the bottom-right.

VYBRANÉ VÝSLEDKY

(možné využití v onkoterapii)

Vlastní výsledky

NSAIDs inhibují COX2 a působí protizánětlivě

Příklad praktického využití NSAIDs

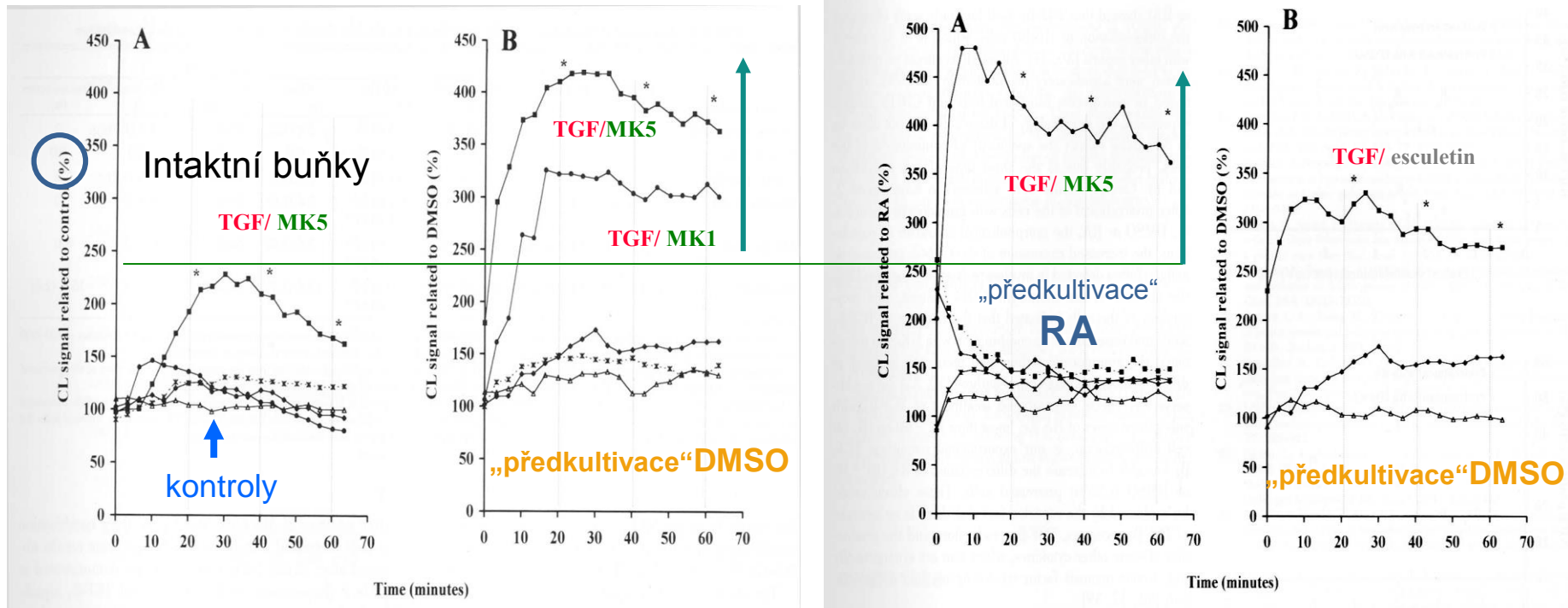
Působení na
Nádorové buňky *in vivo*

PŘEŽÍVÁNÍ ZVÍŘAT
s nádorem (G:5:113)

PO TERAPII INHIBITORY COX

Vlastní výsledky: ovlivnění leukemických buněk *in vitro*

„Diferenciační“ účinky měřené pomocí chemiluminiscence (%)

Posílení přirozených regulátorů diferenciacce, **TGF-beta1** a pomocí **inhibitorů leukotrienů**
Diferenciační terapie: Používá se při léčbě leukémii - omezení zhoubného potenciálu

Interpretace: Produkty 5 LOX podporují proliferaci křetvorných buněk. MK-886 může tyto účinky utlumit a buňky nasměrovat do diferenciacce

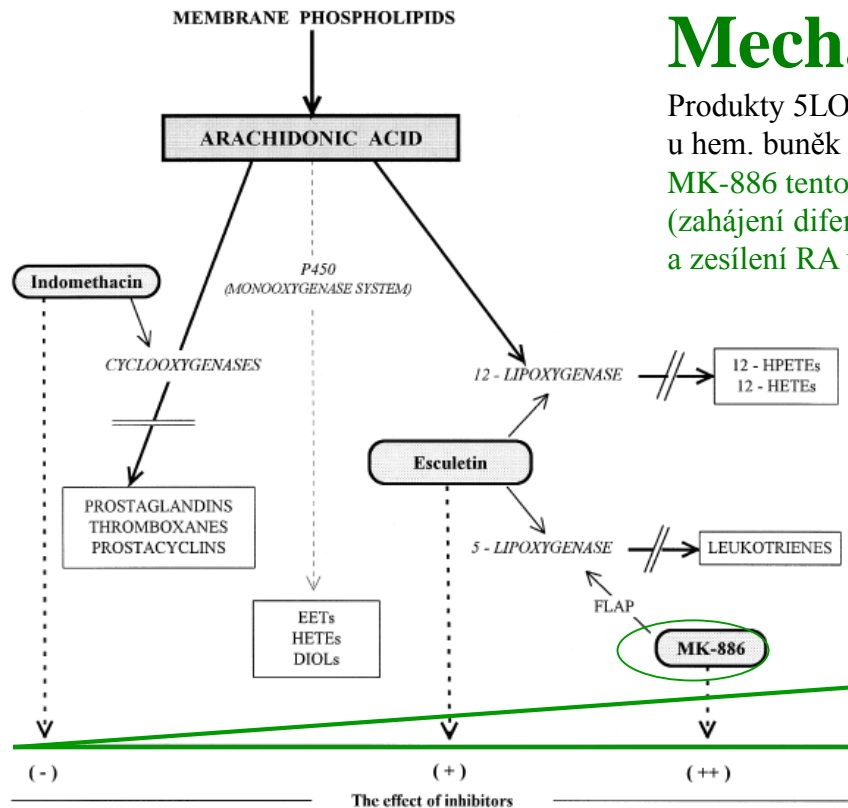
Inhibitors of lipoxygenase metabolism exert synergistic effects with retinoic acid on differentiation of human leukemia HL-60 cells

Jiřina Hofmanova^{a,*}, Alois Kozubık^a, Ladislav Duřek^b, Jiřı Pachernık^a

^a Institute of Biophysics, Academy of Sciences of the Czech Republic, Kralovopolska 135, CZ-612 65 Brno, Czech Republic

^b Department of Environmental Chemistry and Ecotoxicology, Faculty of Sciences, Masaryk University, Kotlarska 2, CZ-11 37 Brno, Czech Republic

Received 24 November 1997; revised 25 March 1998; accepted 31 March 1998

Mechanismus:

Produkty 5LOX stimulujı u hem. bunek proliferaci.

MK-886 tento efekt inhibuje (zahajenı diferenciaci a zesılenı RA u b. HL-60)

← „Diferenciacnı Terapie“

Fig. 1. Formation of arachidonic acid metabolites by lipoxygenases, cyclooxygenases and the P450-monooxygenase system and the mechanism of action of specific inhibitors of selected metabolic pathways. The effects of inhibitors on HL-60 cell differentiation induced by retinoic acid or DMSO in the experiments presented are shown schematically under the figure: (-) no effect; (+) the level of potentiation. HPETEts = hydroperoxy acids; HETEts = monohydroxy acids; EETs = epoxy-eicosatrienoic acids; FLAP = 5-lipoxygenase activating protein.